

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

A deeper insight into the background of 1980s external debt crisis in Romania

Georgescu, George

15 May 2018

Online at <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/86790/>

MPRA Paper No. 86790, posted 29 May 2018 07:49 UTC

A deeper insight into the background of 1980s external debt crisis in Romania

George Georgescu

**The National Institute of Economic Research
Romanian Academy**

Abstract. This study, based on more recent research, including disarchived and / or declassified information regarding the communist period in Romania, both internally and internationally, focuses on exploring the 1980s external debt crisis context and causes, as well as the impact of internal and external factors, having as intention a reevaluation, closer to the reality, of those times state of affaires. At the beginning of the 1980s, the global economy was marked by a severe economic and financial crisis, the first on global-scale in history, felt by more than 30 developing countries as a balance of payments crisis, which resulted in the renegotiation and rescheduling of their sovereign debt. In the case of Romania, the external debt crisis triggered in 1982 has been aggravated, in an extremely severe manner, by overlapping internal vulnerabilities accumulated in previous decades with external shock caused by the major changes in the global economic, financial and geopolitical context at the end of 1979, which led to the explosive rise in interest rates on loans contracted from private commercial banks under floating interest rates, as well as the introduction of conditionalities on loans granted by international financial institutions. The study conclude that the decision of Romanian authorities to liquidate the external debt and the crisis management errors had a destructive impact on the Romanian economy, degenerated in a system crisis at the end of 1989. Many of the external debt crisis were felt also afterwards, slowing down significantly the pace of the transition to the market economy and the positioning of the country on a sustainable development trajectory.

Key words: external debt crisis; oil crisis shocks; IMF; FED monetary policy; interest rates; sovereign debt rescheduling; Romania.

JEL Classification: B22, E44, E62, F34, H63, N44

O retrospectivă analitică a contextului crizei datoriei externe a României din anii 1980

1. Introducere

Conceptul-sintagmă de societate socialistă multilateral dezvoltată (SSMD), ca etapă și premisă a înaintării României spre comunism, lansat la Congresul al IX-lea al PCR din iunie 1969 și statuat ca program la Congresul al XI-lea din noiembrie 1974, s-a dovedit o pură propagandă, neavând vreo fundamentare teoretico-științifică sau economico-socială și nefiind recunoscut, de altfel, în nici o altă țară din blocul comunist.

Conform dezideratului clamat, situat însă în afara realităților economice, România trebuia să depășească stadiul mediu de dezvoltare încă din anii '70, cu toate că înseși autoritățile de la București, în raporturile cu FMI - la care aderase în 1972 - pentru a beneficia de credite la dobânzi mai mici, pe baza furnizării unor date din care rezulta că PIB pe locuitor se situa sub 500 dolari, s-au străduit și au reușit să obțină statutul de țară în curs de dezvoltare.

În realitate, România nu atinsese stadiul de țară cu nivel mediu de dezvoltare nici în anii 1980. Conform unui studiu elaborat în cadrul Institutului de Economie Socialistă privind evaluarea stadiului de dezvoltare economico-socială a României comparativ cu 118 țări la nivelul anului 1982, după indicatorul sintetic calculat pe baza metodei analizei factoriale prin agregarea a 21 indicatori, România se găsea pe locul 31, în urma majorității țărilor europene, inclusiv cele din Europa Centrală și de Est, făcând parte din eșalonul țărilor în curs de dezvoltare (IES, 1985, pp. 188-189).

La începutul anilor '80 economia mondială a fost marcată de o gravă criză economică și financiară, prima cu extindere la scară globală din istorie, resimțită, în cazul a mai mult de 30 de state în curs de dezvoltare, ca o criză a balanței de plăți externe, soldată cu renegocierea, respectiv reeșalonarea datoriilor suverane.

În acest context, șocul extern asupra situației financiare a României a fost amplificat de vulnerabilitățile interne acumulate în deceniul 1970-1980, ceea ce a condus la exacerbarăa efectelor economice și sociale adverse ale crizei datoriei externe, care a degenerat, pe seama erorilor în gestionarea acesteia, într-o criză de sistem la finele anului 1989.

În acest studiu, pe baza cercetărilor mai recente, inclusiv a dezarhivării și/sau declasificării unor informații din perioada comunistă referitoare la România, pe plan intern, respectiv internațional, se încearcă o aprofundare a cunoașterii contextului și cauzelor crizei datoriei externe, precum și a impactului factorilor interni și externi, având ca finalitate o evaluare mai aproape de realitate a stării de fapt din acele vremuri, cu reverberații resimțite și în prezent.

1. Vulnerabilități interne acumulate în perioada ante-criză

Pilonul programului de construire a SSMD a constat în industrializarea socialistă, pe baza dezvoltării industriei grele cu pivotul său, industria constructoare de mașini, prin forțarea realizării unui ritm mediu de creștere de 10% anual în deceniul 1970-1980, cu neglijarea *de facto* a dezvoltării agriculturii, a producției de bunuri de consum și a sectorului serviciilor, ceea ce a condus, din cauza încălcării echilibrelor la nivel micro și macroeconomic, prin supradimensionarea industriei, la o implozie a sistemului economiei de comandă. Analiza comparativă a rezultatelor economiei de comandă întreprinsă de Janos Kornai (1992), releva că, în România, creșterea economică a fost „forțată”, fiind caracterizată de rata excesiv de înaltă a investițiilor, consumul redus, setul specific de priorități, utilizarea cu precădere a factorilor de dezvoltare extensivi, accentul pe cantitate în detrimentul calității.

Încălcarea echilibrului între producția mijloacelor de producție (grupa A) și cea a bunurilor de consum (grupa B) a fost determinată de alocarea, în perioada 1951-1987, a unor procente cuprinse între 83,4% și 89,2% din investițiile realizate în industrie pentru grupa A, ceea ce a condus la creșterea ponderii acesteia în producția industrială de la circa 50% în 1951 la circa 75% în 1987, comparativ cu 62% în Ungaria și Bulgaria, respectiv 65% în RDG (Georgescu, 1989, p. 147).

În contextul deschiderii spre Occident a României din anii '70, trebuie subliniat că dezvoltarea accelerată a industriei a avut loc, în cea mai mare parte, prin construirea de obiective de investiții dotate cu echipamente și tehnologii de import, unele prin intermediul creării de societăți mixte, iar altele finanțate prin credite guvernamentale bilaterale, precum și de pe piețele de capital private, la care România a avut acces datorită apartenenței la Fondul Monetar Internațional și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (Banca Mondială) din anul 1972. Din cauza unei multitudini de factori, cei mai importanți urmând a fi examinați în continuare, utilizarea resurselor materiale, umane și financiare mobilizate de pe plan intern, la care s-au adăugat împrumuturile din străinătate, pentru finanțarea programelor de investiții, s-a dovedit, în ansamblu, lipsită de eficiență, neputând asigura suportul financiar pentru rambursarea datoriei externe la scadențele asumate, devenită, la finele anului 1980, nesustenabilă.

În perioada 1973-1980, România a beneficiat de finanțări de la FMI în valoare de circa 700 mil. dolari, prin două acorduri stand-by, la care s-au adăugat două Facilități Compensatorii vizând balanța de plăți externe, utilizate pentru plata unor credite de la bănci comerciale, precum și acoperirea scăderilor de export în urma pagubelor provocate de inundațiile din 1976 și cutremurul din 1977.

În relația cu BIRD, România a semnat un număr de 33 de acorduri de împrumut, în valoare totală de 2,2 mld. dolari, din care circa 1 mld. dolari pentru finanțarea unor obiective industriale (din care circa 60% petrochimie și siderurgie), 936 mil. dolari pentru agricultură (din care 600 mil. dolari pentru sistemul de irigații) și circa 200 mil. dolari pentru infrastructura de transporturi. De menționat însă că, din cauza depășirii termenelor de execuție, în unele cazuri, creditele BIRD nu au fost trase la termenele stabilite prin acordurile, suportându-se comisioane suplimentare iar, în alte cazuri, termenele rambursării împrumuturilor au devenit scadente înaintea începerii producției la obiectivele creditate.

Raportul Secției economice a P.C.R. din 1981 privind creditele de la BIRD menționa întârzieri mari la o serie de obiective care generau pierderi, între care: Combinatele chimice Bacău și Craiova, Întreprinderile de anvelope Zalău și Drobeta Turnu-Severin, Rulmentul Brașov, Oțelinox Târgoviște, Centrala termoelectrică Turceni I și II (Țiu, 2015, p. 64).

Rigiditățile sistemului economiei de comandă au făcut ca o serie de industrii energointensive a căror dezvoltare a fost concepută la finele anilor 1960, în anumite condiții ale conjuncturii internaționale și continuată fără a înțelege importanța vitală a adaptării acesteia la schimbările survenite în economia mondială, să funcționeze cu pierderi, dereglând, prin efecte de contagiune, întreaga economie.

Într-o radiografie a economiei românești, realizată de Bachman și Keefe (1991) la solicitarea Guvernului SUA, de o manieră pe care o apreciem ca obiectivă, se menționa că, pe verticala economiei, cele mai multe din ramurile industriei prelucrătoare, în special cea chimică, petrochimică și siderurgică, și-au dezvoltat capacități supradimensionate în raport cu resursele de materii prime și energie, cu parametrii de eficiență, precum și cu piețele de desfacere. Ei pun în evidență că unul din principalii factori care au determinat performanțe din ce în ce mai slabe ale economiei l-a constituit ineficiența sectorului energetic, obiectivul realizării independenței energetice lansat în noiembrie 1979, mai curând ca reacție de moment la criza petrolieră, dovedindu-se total nerealist, în condițiile unui deficit crescând al producției interne de energie, înregistrându-se dimpotrivă, o majorare a gradului de dependență de importuri, în special petroliere.

Pentru relevarea situației economice și financiare de ansamblu a României, devenită critică încă la finele deceniului 1970, pe toate palierele, prefigurând o serie de slăbiciuni ca premise ale intrării într-o criză de sistem, menționăm câteva aspecte definatorii sesizate în documentul *Raport privind analiza pe bază de bilanț a rezultatelor economico-financiare obținute în anul 1979*, cotate ca „strict secret” la vremea respectivă, fiind destinat doar membrilor Biroului Politic Executiv al P.C.R. (Axenciuc, 2012, pp. 433-494).

Astfel, principalii factori interni care au influențat negativ situația economiei în general și a industriei în special, au constat în nerealizarea planului de producție, existența unor stocuri de producție finită fără desfacere asigurată, depășirea normelor de consum, lipsa de fundamentare a programelor de reducere a costurilor de producție, neatingerea parametrilor proiectați la un număr de 83 obiective industriale, depășirea ciclurilor de fabricație, nerealizarea sarcinilor de introducere în fabricație a unor produse noi. La finele anului 1979, existau mai mult de 33.000 contracte economice cu restanțe, din care circa 2/3 în domeniul construcțiilor de mașini și industriei chimice, a căror valoare totală reprezenta 40,9 miliarde de lei (Idem, pp. 455-457).

Una dintre cele mai grave probleme, care a accentuat deteriorarea situației economice și financiare - atât internă, cât și externă - a României la finele deceniului 1970, a constat în nerealizarea planului de investiții, cu o sumă de 28,6 miliarde lei și, mai ales, a planului valoric de punere în funcțiune a fondurilor fixe, cu o sumă de 82,2 miliarde lei, în condițiile în care obiectivele în execuție ajunseseră la un număr supradimensionat și nesustenabil (peste 10.000 șantiere de construcții), iar circa 900 capacități de producție importante la nivel național, la care se adăugau alte 3.000 obiective de investiții din competența de aprobare a centralelor și întreprinderilor, înregistrau întârzieri la punerea în funcțiune. Alte întârzieri au fost provocate prin nelivrarea a 91,5 mii tone utilaje din țară și a unor utilaje din import în valoare de aproape 1 mld. dolari, precum și în montarea utilajelor aflate în stoc (Idem, p. 459).

Ca efect al deteriorării indicatorilor economici și ai producției fizice, la finele anului 1979, situația financiară internă a României era grevată de pierderi ce însumau circa 23 miliarde lei, generate, în afară de nerealizarea indicatorilor de plan, de diferențele nefavorabile din comerțul exterior și dobânzile la creditele externe peste nivelul prevăzut în bugetul de stat, precum și diferențe nefavorabile de curs valutar înregistrate la bănci. Ca urmare a utilizării unui volum mai mare de împrumuturi externe necesare echilibrării balanței de plăți, precum și pe seama nivelului extrem de ridicat al dobânzilor plătite în străinătate, Băncii Române de Comerț Exterior nu i s-a putut acoperi suma de 2,1 miliarde lei, fondurile prevăzute cu această destinație din bugetul de stat fiind epuizate (Idem, p. 471).

Sintetizând aspectele precizate anterior, se poate afirma că, la intrarea în deceniul 1980, România prezenta vulnerabilități interne majore, atât de natură economică, pe seama ineficienței structurilor industriale și agricole, cât și financiară. Cu toate acestea, șocul extern provenit din schimbările contextului internațional a fost cel care a determinat intrarea țării într-o criză a datoriei externe, așa cum vom încerca să demonstrăm în continuare, pe baza analizei impactului evenimentelor produse pe scena economică și politică mondială.

2. Evoluții nefavorabile României ale contextului economic și geopolitic internațional

Înțelegerea contextului internațional și a mecanismelor declanșării crizei globale este esențială pentru elucidarea cauzelor specifice și a magnitudinii efectelor asupra României, precum și a măsurii în care au contat vulnerabilitățile interne, rigiditățile sistemului economic socialist, incapacitatea de percepție, înțelegere și previziune a autorităților guvernamentale și a reprezentanților țării în străinătate, în privința evoluțiilor economiei și pieței mondiale, lipsa de expertiză a specialiștilor din țară în materie bancară și de finanțe internaționale, mai ales în funcționarea piețelor de capital. Aceste deficiențe majore au fost puse în evidență de impactul contrar așteptărilor al măsurilor adoptate pentru contracararea și/sau ieșirea din criză, în primul rând, al deciziei de lichidare a datoriei externe.

Criza economiei mondiale din anii 1981-1983, oarecum previzibilă, a izbucnit pe fondul manifestării unui complex de factori, de natură economică, financiară dar și politică, inclusiv cu substrat geostrategic, mulți având originea în deceniul anterior, cu efecte cumulate, amplificate și propagate în timp și spațiu, rezultate din acutizarea confruntării marilor puteri economice și militare având ca miză esențială controlul resurselor de hidrocarburi, în special al celor din Orientul Mijlociu, ceea ce a generat re poziționări semnificative pe eșichierul raportului de forțe și al relațiilor internaționale, inclusiv sub presiunea țărilor emergente în curs de dezvoltare. Aceste efecte au însoțite de schimbări de anvergură în privința abordării conceptuale și practice a problematicii eficienței și competitivității, utilizării resurselor energetice și de materii prime, poluării și protecției mediului înconjurător, cu impact major asupra stimulării inovării tehnologice și intrării într-o altă eră a industrializării și dezvoltării omenirii.

Stabilitatea economică a lumii după cel de-al doilea Război Mondial și, mai ales, cea financiară, s-a bazat, în ciuda unor sincope, atât în deceniul 1950-1960, cât și în deceniul 1960-1970, pe Acordul de la Bretton Woods din iulie 1944, prin care s-a convenit înființarea FMI și BIRD, menite să susțină construcția postbelică și sistemul financiar global, instituindu-se un set de norme monetare având ca ancoră etalonul aur-devize și, în cadrul acestuia, dolarul american ca principală monedă de rezervă și plăți internaționale, la o paritate de 35 dolari/uncia în funcție de care se stabileau cursurile de schimb fixe și/sau cu un interval redus de variație, ale celorlalte monede convertibile.

Considerăm că ipoteza instabilității financiare dezvoltate de Hyman Minsky în anii '70, cu valențe teoretice, dar și empirice, s-a verificat la nivelul economiei mondiale în deceniul 1980, pe seama impactului creșterii gradului de îndatorare, în general și, în special, a celui suveran, asupra comportamentului sistemului financiar-bancar, determinat, în condițiile magnitudinii excesive a proporției creditării în finanțarea investițiilor în curs de realizare, ale creșterii inflației și respectiv ale spiralei deflaționiste a datoriei, scăpate de sub controlul

guvernamental sau autorităților monetare, de absolutizarea țintirii maximizării profiturilor din partea băncilor, într-un context restrictiv de lichiditate și solvență (Minsky, 1976, p. 9). Cu mențiunea că a fost unul din puținii economiști de prestigiu care s-a opus dereglementării sectorului financiar din SUA la finele anilor '70, Minsky, așa cum explica ulterior, pornind de la ideea fundamentală potrivit căreia, în cazul unei economii capitaliste, relația financiară între mediul de afaceri și sistemul bancar determină crearea unei conexiuni temporale între trecut, prezent și viitor, prin creditarea investițiilor și majorarea activelor fixe, sublinia că stabilitatea acestei relații este condiționată de realizarea profiturilor scontate, determinată, la rândul ei, de structura cererii agregate, nerespectarea angajamentelor de plăți, inevitabilă într-un context inflaționist contracarat prin constrângeri monetare, conducând la o criză de sistem și obligând reeșalonarea/rostogolirea datoriei, situația fiind similară și pentru împrumuturile contractate de populație, guverne și instituții internaționale (Minsky, 1992, pp. 4-5).

În august 1971, pe fondul creșterii șomajului (la 6,1%) și a inflației (la 5,8%) în SUA, precum și a deteriorării balanței bugetare și de cont curent ca urmare a cheltuielilor implicate de războiul din Vietnam, președintele Richard Nixon, motivând necesitatea protecției intereselor americane, inclusiv sub aspectul stopării speculării supraevaluatei valute americane, a anunțat suspendarea convertibilității în aur a dolarului, ceea ce a generat un șoc (*Nixon shock*) pe piețele valutare internaționale, marcând colapsul acordurilor de la Bretton Woods și inducând o instabilitate cvasi-permanentă a sistemului financiar global.

În aceste condiții, în ciuda unor tratate internaționale care stabiliseră un alt set de parități valutare fixe în jurul dolarului devalorizat (*December 1971 Smithsonian Agreement*), din anul 1973 sistemul monetar internațional a trecut la cursuri de schimb flotante. Politica monetară a SUA condusă de Federal Reserve (FED) a înregistrat o primă schimbare majoră, constrângând menținerea ratei dobânzii de referință la niveluri scăzute, prin aceasta încercându-se o încurajare a creditării publice și private, respectiv a consumului guvernamental și al gospodăriilor populației, pentru stimularea creșterii economice, ceea ce a condus însă la situarea pe un traseu sinuos a dobânzilor reale parcursul deceniului 1970, situate uneori pe teritoriu negativ în raport cu rata inflației, ceea ce a influențat, pe seama majorării gradului de îndatorare la costuri scăzute, toate împrumuturile, interne și internaționale, contractate în dolari.

În octombrie 1973, economia mondială a suferit un prim șoc cu efecte globale, țările OPEC declarând embargou asupra livrărilor de petrol în unele țări industrializate (SUA, Japonia, Regatul Unit, Olanda) suspectate că ar fi susținut Israelul în războiul de la Yom Kippur, ceea ce a creat o breșă în alianța nord-atlantică și a declanșat o criză a petrolului, al cărui preț s-a majorat în câteva luni de la circa 3 dolari/baril la 12 dolari/baril.

În anii 1974 și 1975, economia mondială practic a stagnat, iar țările industrializate au intrat în recesiune (SUA a fost cea mai afectată, înregistrând un declin al PIB, rata inflației situându-se între 9 și 11%, șomajul crescând la 8-9%, iar penuria de benzină generând cozi la stațiile de alimentare). Redresarea economiei globale începută în 1976 a durat doar câțiva ani, în anul 1979 aceasta suferind un al doilea șoc petrolier ca urmare a revoluției din Iran, urmată de războiul Irak-Iran, cotațiile țițeiului furnizat de țările OPEC triplându-se și ajungând la 36 dolari/baril în anul următor.

Economia SUA, care pe parcursul anilor '70 se confruntase cu rate mari ale inflației, în ultima parte a anului 1979, sub presiunea efectelor celui de-al doilea șoc petrolier, a atins vârful puseului inflaționist (peste 13%), iar în anul 1980 a intrat din nou în recesiune. În octombrie 1979, FED, aflată de două luni sub conducerea lui Paul Volcker, cu scopul declarat de a tempera inflația, dar și de a răspunde preocupărilor privind devalorizarea cu 12% a dolarului față de principalele valute în perioada 1977-1979, a adoptat noi politici monetare, extrem de restrictive, majorând dobânda sa de referință la 15,5%, nivel nemaîntâlnit până atunci.

Cu ocazia unui simpozion ce a avut loc în 1997, într-o profesie de credință, Paul Volcker, afirma că una dintre cele mai mari probleme ale sistemului bancar din SUA le-a creat lipsa disciplinei de piață, excesele manifestate în anii 1980 devenind vizibile încă din anii 1970. În acest context, el își amintea că, pe vremea când era președintele FED (în anii 1979-1987, cu mențiunea că anterior, în perioada 1975-1979 fusese director al FED-New York, iar în perioada 1969-1974, ca subsecretar pe probleme de afaceri internaționale al Departamentului Trezoreriei SUA, Paul Volcker a jucat un rol important în decizia președintelui Nixon de suspendare a convertibilității în aur a dolarului) se gândea că, pentru a se învăța o lecție care să disciplineze piața financiară din SUA, ar trebui ca o bancă *first-class* să intre în faliment, iar la nivelul întregii lumi, ar fi nevoie de un faliment financiar al unei țări, rugându-se însă ca aceasta să nu se întâmple pe continentul nord-american! (Volcker, 1997, p. 90).

În realitate, la mijlocul anului 1982, Mexic a intrat în incapacitate de plată, iar în primii ani ai deceniului 1980, sute de bănci din SUA au intrat în faliment (inclusiv, în 1984, *Continental Illinois National Bank and Trust Company*, a șaptea bancă din sistem, cu active de 45 mld. dolari). Într-o primă fază, aceste falimente s-au produs ca efect al dereglementării pieței financiare din 1980 (Legea 96-221 *The Depository Institutions Deregulation and Monetary Control Act*) care a permis dezvoltarea explozivă a fondurilor mutuale și băncilor de investiții pe segmentul creditului ipotecar, neînsoțită de măsuri de prevenire a riscurilor, în creștere evidentă pe piața imobiliară, ceea ce a dus, pe fondul divergențelor de opinii între autoritățile de reglementare privind natura problemelor apărute, al recesiunii economiei și al creșterii la două cifre a ratei inflației, la degenerarea într-o severă criză a acestora și intrarea în colaps a pieței imobiliare în multe state americane, accentuată, în faza succesivă, de măsurile

legislative adoptate în 1982 (legea *Garn - St Germain Depository Institutions Act*), care au relaxat limitele de credit și a desființat unele restricții la împrumuturile ipotecare (FDIC, 1997, p. 4-10).

Politica monetară a FED, bazată pe rate extrem de înalte ale dobânzii, care în martie 1980 atinseseră un alt nivel record, de 20%, a continuat încă trei ani, dar la finele anului 1982 inflația a coborât sub 4%, stabilizându-se la acest nivel o lungă perioadă de timp. Dacă pentru SUA această politică a adus până la urmă stabilitatea monetară urmărită, consecințele sale asupra restului lumii au fost devastatoare (cunoscute ca *Volcker shock*), prin efecte în lanț, conducând la majorarea ratelor dobânzii de către băncile comerciale occidentale, inclusiv a celor aferente datoriilor țărilor în curs de dezvoltare, contractate, în cea mai mare parte, în dolari. S-a estimat că, față de anii 1975-1980, în perioada 1981-1982 ratele dobânzii la creditele de la băncile comerciale au marcat o diferență de circa 23 puncte procentuale (Goldsbrough și Zaidi, 1986, p. 150).

Având în vedere că SUA reprezentau cea mai puternică forță economică a lumii, iar dolarul se menținea ca principală monedă pe piețele financiare, se poate constata că deciziile luate de administrația de la Washington pe parcursul întregului deceniu 1970-1980, în funcție de promovarea politicilor și intereselor americane, au propagat o serie de efecte adverse în exterior, contribuind, într-un context internațional complex din punct de vedere economic și geopolitic și al unui sistem financiar fragil, la declanșarea crizei datoriilor în statele în curs de dezvoltare.

Principala vulnerabilitate a sistemului financiar internațional la magnitudinea datoriei externe a fost creată de gradul ridicat de expunere al băncilor comerciale față de țările debitoare, mai ales în cazul celor din SUA, a căror expunere financiară față de statele în curs de dezvoltare (în principal Mexic și Brazilia) se cifra în iunie 1981 la circa 90 miliarde dolari, reprezentând peste 151% în raport cu capitalul propriu, intrarea în dificultăți de plată a acestora (ceea ce s-a și întâmplat în cazul celor două țări menționate) generând pierderi pentru băncile creditoare, pe care le-au recuperat însă în timp, prin reeșalonări, încheind bilanțul în câștig, pe seama majorării dobânzilor percepute (Puiu, 1983, p. 105).

Un impact deosebit asupra severității de manifestare a crizei datoriilor suverane s-a produs ca urmare a schimbării majore a strategiei instituțiilor financiare internaționale în acordarea de asistență statelor membre.

În terminologia FMI, condiționalitatea se referă la măsurile de politici economice, bugetare, financiare pe care Fondul le așteaptă de la o țară membră pentru a-i acorda un credit, conceptul cunoscând o serie de dezvoltări, mai pronunțate în anii '80, care au condus, gradual, dar cumulativ, la o schimbare fundamentală a relației FMI cu țările membre (Polak, 1991, pp. 2-7). În perioada 1950-1970, mai mult de jumătate din creditele FMI au fost acordate țărilor industriale dezvoltate, în special SUA, Regatului Unit și Italiei. În anii '70, grosul împrumuturilor, în condiții avantajoase de creditare, a început să se

îndrepte, în mod excesiv și fără măsuri de prevenire a riscurilor, către țările în curs de dezvoltare și, mai ales după criza din anii 1980, către cele înalt îndatorate.

Trebuie menționat că nici FMI și nici alte instituții sau persoane oficiale nu au transmis semnale de avertizare a crizei, părând să nu fie conștiente de pericolele împrumuturilor excesive, dimpotrivă exprimând opinii conform cărora acumularea de datorii ar fi benefică, mai ales prin reciclarea surplusurilor financiare realizate după primul șoc petrolier de marile țări exportatoare (petrodolarii) de către băncile comerciale către țările importatoare, ceea ce le-ar fi ajutat în suportarea acestui șoc (Boughton, 2001, p. 271). Pe lângă acesta, în acordarea de credite acestor țări, băncile comerciale se bazau pe analizele macroeconomice ale experților FMI, asistența financiară a Fondului reprezentând o garanție intrinsecă a rambursării împrumuturilor. O anchetă realizată de G30 în anul 1981, chiar înainte de explozia crizei, la nivelul celor mai mari 52 bănci internaționale, a relevat că majoritatea acestora previziona că nu este probabil să apară o problemă generalizată privind datoriile țărilor în curs de dezvoltare, prevalând ideea lansată încă din 1980 de Walter Wriston, președintele Citibank, potrivit căreia o țară nu poate intra în faliment. După izbucnirea crizei datoriilor în anul 1981, comunitatea bancară s-a plâns că, pe de o parte, a fost indusă în eroare de îndemnul la reciclarea petrodolarilor și, pe de altă parte, „orbită” de șocul Volcker (Boughton, 2001, pp. 268- 274).

Dacă până în 1980, strategia FMI se limita la recomandarea unor politici care să asigure eliminarea arieratelor de plăți externe, după episoadele crizei datoriilor din perioada 1981-1983, care a afectat un număr de peste 30 de state, aceasta s-a schimbat radical, având ca obiectiv evitarea arieratelor și punând accentul pe latura preventivă prin impunerea anumitor condiții (încetinirea industrializării, creșterea prețurilor la gaz natural și alimente, austeritate bugetară). Comitetul Executiv al FMI a formalizat această nouă strategie în anul 1980, statuându-se că, în scopul utilizării eficiente a fondurilor acordate pentru susținerea unor programe de ajustare viabile și finanțabile, aranjamentele de credit de tipul stand-by, vor include clauze asigurătorii, legate, dacă este necesar, de rezultatele discuțiilor privind finanțarea din alte surse a balanței de plăți externe¹.

O consecință directă a fost aceea că, în situația în care băncile creditoare refuzau să reeșaloneze datoriile unor state, FMI urma să le suspende acestora accesul la fondurile sale (Boughton, 2001, p. 477).

---

¹ Metoda de evaluare a măsurii în care un program de ajustare este finanțat în mod adecvat a fost însă flexibilă, de la caz la caz, reflectând diversitatea circumstanțelor și practicilor bancare în privința reeșalonării arieratelor. Dând exemplul României, se precizează că, aranjamentul stand-by 1981-1984 a fost reluat în iunie 1982, cu toate că arieratele către creditorii oficiali și privați persistau, datorită faptului că guvernul țării se bucura încă de încrederea FMI, în special, din partea Directorului său executiv, Jacques de Larosière (Boughton, 2001, p. 477).

În toate cele 4 tipuri de aranjamente Stand-by s-a introdus obligativitatea scrisorilor de intenție, cu descrierea politicilor, introducerea de criterii de performanță cu raportare trimestrială, obiective secundare etc. (Gutian, 1981, p. 2).

Începând din anii 1980, și Banca Mondială a impus țărilor debitoare programe de ajustare structurală (SAP - *Structural Adjustment Programmes*), axate pe devalorizarea monedelor naționale, eliminarea subvențiilor, reducerea cheltuielilor pentru educație, sănătate și asistență socială ș.a., politicile de acordare a sprijinului financiar fiind racordate unui număr de patru paliere de condiționalitate: fiduciară, instituțională, rezultate măsurabile, politici economice axate pe liberalizare economică și comercială, liberalizarea prețurilor, privatizarea și restructurarea companiilor de stat (World Bank, 2008, pp. 7-9).

Evenimentele de natură economică, financiară și politică pe plan internațional din deceniul 1970-1980, între care cele mai importante au fost prezentate anterior, au condus la declanșarea unei crize a datoriilor externe în perioada 1981-1983, un număr de 34 țări în curs de dezvoltare și socialiste renegociindu-și datoria, la care s-au adăugat 12 state cu probleme de plăți externe.

3. Erori în gestionarea crizei datoriei externe și costurile acestora

Așa cum s-a arătat anterior, la începutul anilor '80, economia României prezenta o serie de vulnerabilități, nesesizate și/sau necombătute la timp de autorități, acumularea și interacțiunea acestora pe orizontala și verticala economiei majorând riscul de expunere a țării la posibile evoluții nefavorabile, atât ale factorilor interni, cât și ale celor externi.

Una dintre cele mai grave erori de politici economice comise de autoritățile din România a constat în ignorarea completă a tendințelor economiei mondiale din anii '70, cu deosebire a schimbărilor majore produse de cele două șocuri petroliere, precum și, contrar concepției dezvoltării construite pe principiul unei economii deschise, sub presiunea creșterii precipitate a datoriei externe și deciziei de a o lichida, în mutația bruscă și profundă spre o autarhie cvasi-totală, cu efecte distructive asupra economiei.

În acest sens, considerăm cazul industriei petroliere ca cel mai relevant pentru punerea în evidență a costurilor acestei erori, atât în generarea crizei datoriei externe, cât și în gestionarea acesteia, privit și din perspectiva faptului că cele două șocuri petroliere din anii 1973 și 1979 au schimbat radical economia mondială, cu impact semnificativ asupra României.

Pe parcursul deceniului 1970-1980, România și-a dublat capacitățile de rafinare a țițeiului, care au ajuns la circa 34 mil. tone la începutul anilor '80, în timp ce producția internă a scăzut de la 14-15 mil. tone anual la 9-10 mil. tone anual, iar importurile s-au majorat de la 5-6 mil. tone la 15 mil. tone în 1980 (an

în care acestea au depășit producția națională) și ajungând la circa 20 mil. tone anual în perioada 1987-1989.

Astfel, în contextul creșterii de circa 3 ori a cotațiilor internaționale ale țițeiului, în termeni nominali, respectiv de circa 6 ori în termeni reali, ca urmare a celui de-al doilea șoc petrolier din 1979, precum și al majorării importurilor, factura petrolieră a țării a explodat, crescând de la circa 500 mil. dolari în 1975 (92 dolari/tonă) la 3,8 miliarde dolari în 1980 (250 dolari/tonă) și determinând înregistrarea unor deficite comerciale semnificative pe relația devize convertibile (circa 1 miliard dolari în 1979), cu implicații directe asupra contului curent și situației balanței de plăți externe.

Bachman și Keefe (1991) au estimat că, în 1980, România pierdea 900.000 dolari pe zi din exporturile de produse petroliere derivate din țițeiul importat. Conform unei alte estimări, exporturile de produse petroliere se realizau la prețuri cu până la 25 dolari/tonă mai mici decât prețul țițeiului importat, rezultând, în consecință, pierderi nete substanțiale în anii 1979 și 1980 (Jackson, 1984). Aceste estimări, ce reflectă dimensiunea pierderilor produse economiei și finanțelor țării de industria petrolieră la finele anilor 1970, corespund situației relevate de cifrele publicate de Axenciuc (2012, p. 464) conform cărora, în 1979, la importurile pe relația devize convertibile, s-au plătit prețuri externe mai mari decât cele planificate, cu circa 5,9 miliarde de lei valută, din care 3,3 miliarde de lei valută la importul de țiței și 1,5 miliarde de lei valută la importul de materii prime pentru siderurgie. Cu toate acestea, deoarece aceste produse reprezentau circa 40% din exporturile pe relația devize convertibile, România a continuat prelucrarea pe scară largă a țițeiului importat pentru a-și procura valuta necesară plăților externe. Pentru funcționarea rafinăriilor, volume tot mai mari de țiței s-au importat în deceniul 1970 din țările OPEC, iar după revoluția din Iran și izbucnirea războiului dintre Iran și Irak, din Uniunea Sovietică; pe baza unui acord de barter, România importa anual circa 5 mil. tone de țiței sovietic în perioada 1986-1989, exportând echipamente de foraj și produse alimentare.

În încercarea de identificare a factorilor care au condus la criza balanței de plăți a României, Marvin Jackson (1984) sublinia că, la unele cauze obiective de ordin intern, cum au fost pagubele suferite în urma cutremurului din 1977, precum și pierderile de recolte provocate de condițiile climatice nefavorabile din anii 1980 și 1981, s-au adăugat o serie de factori externi, în special majorarea prețului petrolului și a ratelor dobânzii, precum și recesiunea din țările Occidentale. El atrage atenția și cu privire la impactul erorilor de politici economice ale autorităților de la București, care, în perioada precriză, au forțat creșterea excesiv de rapidă a investițiilor, mai ales în capacitățile de rafinare a țițeiului, cu efecte asupra dezechilibrării balanței energetice și comerciale ale țării, pe seama majorării cererii de materii prime destinate realizării de produse pentru exporturile pe relația devize convertibile, precum și a importurilor de tehnologii și echipamente, iar în perioada postcriză au adoptat măsuri de forțare,

în orice condiții, a exporturilor pe relația devize convertibile și tăierea importurilor.

Din punctul de vedere al plăților externe, situația financiară a României se deteriorase încă din anul 1980 când s-a înregistrat și un deficit comercial record pe relația devize convertibile, respectiv circa 1,7 miliarde dolari, manifestându-se întârzieri de plată a scadențelor la creditele comerciale pe termen scurt pentru importuri, care ajunseseră să dețină peste 1/5 din totalul datoriei externe, față de numai 4% cât reprezentau în 1976 (Stroe, 2000, p. 70).

Structura datoriei externe pe creditori și după tipul de rată a dobânzii, s-a dovedit total nefavorabilă României; astfel, la finele anului 1980, din totalul datoriei externe de circa 10 mld. dolari, doar circa 14% era la FMI și BIRD, respectiv circa 20% aferentă creditelor guvernamentale bilaterale, contractate la rate fixe ale dobânzii, cea mai mare parte (circa 2/3) din datoria externă fiind concentrată la băncile comerciale private, inclusiv cea derivată din creditele pe termen scurt, contractate la rate variabile (flotante) ale dobânzilor, care, în contextul financiar internațional din perioada 1979-1980 prezentat anterior, ajunseseră la două cifre, ceea ce a produs explozia acestei componente a datoriei externe.

De altfel, în documentele FMI, criza balanței de plăți din România izbucnită în 1981 este cotate ca o criză a datoriei comerciale (Boughton, 2001, p. 274, Table 6.1 *Commercial Debt Crisis 1980-1989*), alături de alte zeci de țări în curs de dezvoltare din Europa de Est, America Latină, Africa și Asia².

Astfel, la începutul anului 1981, autoritățile de la București s-au văzut nevoite să apeleze din nou la FMI pentru asistență financiară, acordul stand-by pe trei ani fiind negociat până în luna mai a aceluși an. Deși unii membri ai Comitetului Executiv al FMI și-au exprimat scepticismul, însuși președintele în exercițiu al acestuia, John F. Williams, punând la îndoială capacitatea României de a gestiona o datorie în valută convertibilă de circa 10 miliarde dolari, apreciind că țara ar avea nevoie atât de schimbări majore de politică, cât și de cooperarea creditorilor externi instituționali sau privați, aranjamentul stand-by a fost aprobat în unanimitate (1,1 miliarde DST reprezentând 300% din cota deținută, respectiv circa 1,3 miliarde dolari, din care prima tranșă de 140 mil. DST, respectiv circa 165 mil. dolari, a fost trasă imediat).

În cea de-a doua jumătate a anului 1981, încrederea FMI în autoritățile de la București s-a deteriorat însă, în special pe seama nerespectării de către băncile din România a regulilor și mecanismelor de plăți internaționale, inclusiv prin operațiuni fără acoperire (*check kiting*), băncile străine creditoare începând să-și retragă depozitele din România și să anuleze liniile de credit interbancare, la

---

² De remarcat că Jeffrey Sachs, la acea vreme consilier al guvernului Boliviei, decimată de o inflație cu 5 cifre, aflată în criză financiară, într-un articol scris în 1986 afirma că, pentru țările debitoare, ar fi fost preferabil să refuze plata datoriilor către băncile comerciale la începutul anilor 1980, așa cum au făcut-o în anii 1930! (Sachs, 1986, p. 411).

aceste probleme adăugându-se temerile legate de pericolul de contagiune a crizei datoriei externe declanșate în Polonia.

Refuzul autorităților de la București de a rostogoli/reeșalona datoriile externe a condus la creșterea arieratelor la băncile străine la peste un miliard dolari la sfârșitul anului 1981, România pierzând total accesul la noi credite și, ca urmare, ieșind și din condițiile prevăzute de acordul stand-by cu FMI. Cu toate că oficialii ai FMI s-au întâlnit, în toamna anului 1981, cu creditorii bancari majori ai României pentru a fi informați cu privire la natura și amploarea problemelor de plăți și a măsurilor luate de autorități pentru a-și consolida finanțele, acceptând justetea îndoielilor exprimate de bănci cu privire la angajamentele României de a se reforma, Fondul a refuzat să renunțe la termenii stand-by, dar nu a mai permis eliberarea următoarei tranșe de 76 mil. DST prevăzute pentru luna noiembrie 1981.

Deși guvernul României se angajase, conform acordului cu FMI, să introducă măsuri pentru încetinirea ritmului industrializării, reducerea subvențiilor, devalorizarea leului și unificarea cursurilor de schimb, aplicarea acestora s-a dovedit mai mult formală, decizia rămânând hipercentralizată, sistemul de stimulente neschimbat în esență, iar țintele (producție și exporturi) continuând să reprezinte indicatorii de referință pentru directorii de întreprinderi, în dauna celor de profitabilitate și eficiență (Crane, 1985, p. 129).

Într-o analiză comparativă, Keith Crane (1985), la cererea Departamentului Apărării din SUA, a abordat problema credibilității financiare, respectiv a solvabilității unor țări din Estul Europei, relevând faptul că trei țări socialiste din regiune, respectiv Polonia, Ungaria și România s-au confruntat cu o criză majoră a balanței de plăți externe, încetând onorarea scadențelor de plată aferente serviciului datoriei externe și intrând în *default* în anul 1982.

Analiza costurilor ajustării la această situație a pus în evidență diferențe majore între cele trei state, determinate de maniera în care autoritățile au gestionat criza balanței de plăți externe.

Guvernele din Polonia, care, la vremea aceea, nici nu era membră FMI, cu o datorie externă în valută de circa 25 mld. dolari în 1980 și respectiv Ungaria cu o datorie externă în valută de circa 8 mld. dolari în 1980, au perceput reformele ca singura cale de a ieși din impas, reușind să obțină un tratament favorabil din partea creditorilor internaționali în privința reeșalonării datoriei, prin întreprinderea unor măsuri de liberalizare a economiei în scopul alocării mai eficiente a resurselor și creșterii profitabilității companiilor, recurgând la o reducere graduală a importurilor, fără a fi afectat standardul de viață al cetățenilor (Crane, 1985, p. 135).

Unul din factorii cei mai importanți care au permis ajustarea plăților aferente datoriei externe la costuri rezonabile în aceste țări (în condițiile în care datoria externă a Poloniei a înregistrat chiar o dublare în perioada 1981-1989) l-a constituit faptul că băncile internaționale au continuat să le acorde credite comerciale pe termen scurt.

În schimb, autoritățile din România au comis o serie de erori care au condus la pierderea totală de încredere din partea băncilor comerciale creditoare și a furnizorilor externi, fiind sistată acordarea oricărui credit comercial și/sau furnizor, importurile trebuind plătite cash.

În 1981 a fost introdusă o lege menită să asigure credibilitatea externă a întreprinderilor românești de comerț exterior (ICE) care le obliga să compenseze plata importurilor pe relația devize convertibile cu încasările din exporturi, efectul contrar imediat al acesteia fiind neplata de către ICE-uri a facturilor de import; mai mult, atât instituțiile guvernamentale, cât și reprezentanții ICE-urilor din străinătate (din agențiile/birourile comerciale de pe lângă ambasadatele României), precum și ai Băncii Române de Comerț Exterior (inclusiv prin cele 5 bănci mixte din străinătate) nu mai răspundeau la telefoane, telexuri, scrisori (Crane, 1985, p. 110). Această atitudine a accentuat neîncrederea mediilor internaționale bancare și de afaceri în România, incertitudinea privind intențiile autorităților de la București determinându-le, în anii 1981 și 1982, să sisteze liniile de credit până la plata integrală a datoriilor scadente.

Astfel, la finele anului 1981, când datoria externă urcase la aproape 11 miliarde dolari, și în prima jumătate a anului 1982, România se găsea într-o situație de încetare de plăți, asistența FMI fiind stopată *de facto*, având datoriile restante la aproximativ 300 de bănci occidentale, plus împrumuturi de la câteva bănci din URSS și din Orientul Mijlociu, fără a mai putea beneficia de vreo linie de credit din partea acestora.

În ianuarie 1982, România a început să negocieze cu un consorțiu format din nouă bănci din șase țări occidentale, cu participarea oficialilor FMI, în calitate de observatori. Până în luna aprilie 1982 discuțiile au continuat, dar arieratele la băncile comerciale se apropiau de 3 miliarde dolari, incluzând principalul (rata datoriei scadente), dobânzile și penalizările. Speranțele FMI ca România să ajungă la un acord de reeșalonare cu băncile comerciale, care ar fi putut determina reintrarea în acordul stand-by nu s-au împlinit, oficialii Fondului retrăgându-se de la negocieri, propunând în schimb acordarea unei trageri simbolice (*token drawing*) de 10 mil. DST (propunere susținută de Directorul Executiv al FMI, Jacques de Larosière și aprobată de Comitetul Executiv la data de 21 iunie 1982³, cu mențiunea că această decizie, unică în istoria FMI, nu trebuia să devină o practică a politicii de creditare), urmând ca eliberarea celorlalte tranșe să fie amânată până la soluționarea problemei arieratelor față de băncile comerciale, ca semnal al faptului că FMI aveau încă o anumită doză de încredere că autoritățile de la București vor respecta promisiunile de a implementa programul de ajustare convenit.

---

³ Trebuie menționat însă că ședința Consiliului de administrație al FMI privind România, programată inițial pentru 14 iunie 1982, a fost amânată cu o săptămână, timp în care conducerea Fondului a obținut asigurări de la creditorii Clubului de la Paris că rezultatul negocierilor cu România ar putea fi pozitiv, aceasta, conform minutei ședinței, reprezentând de fapt condiția esențială pentru reactivarea acordului (Boughton, 2001, p. 323).

Unul din puținele angajamente respectate de România a fost adoptarea, în iunie 1982, a Decretului nr. 240, prin care s-au majorat semnificativ, cu circa 20%, prețurile și tarifele la energia electrică, termică, gaz natural și alți combustibili, diminuându-se cotele și normele maxime de consum, atât pentru unitățile de producție, cât și pentru populație, ceea ce a declanșat însă o explozie a ratei inflației (17,8%) în acel an, caz singular pentru întreaga perioadă a economiei de comandă.

Semnalul reactivării acordului stand-by a fost de o importanță capitală pentru creditorii guvernamentali, care și-au exprimat disponibilitatea de a negocia reeșalonarea datoriilor, în luna iulie 1982 având loc o întâlnire a Clubului de la Paris, o parte din acest pachet fiind încheiat cu succes. Negocierile României cu băncile comerciale creditoare s-au derulat timp de câteva luni începând din toamna anului 1982, la finele aceluși an reușindu-se semnarea unui acord de reeșalonare a unei datorii de 4,8 miliarde dolari pe o perioadă de 6 ani, încheindu-se faza crizei datoriei și permițând reluarea acordului stand-by cu FMI.

La Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1982, deși se admitea că accentuarea crizei mondiale și politica financiară a dobânzilor mari pe plan internațional reprezentau „o frână în reluarea și restabilirea activității economice” (***, 1984, pp. 7) economia românească înregistrând ritmuri mai mici de dezvoltare în perioada 1980-1982 pe seama reducerii dependenței de importuri, se afirma că România „nu a avut și nu are intenția de a promova o politică economică autarhică” (Idem, p. 12) și la doar câteva pasaje distanță se afirma că „nu avem de gând să încetăm mai mult viteza de înaintare sau să ne punem la adăpost până trece furtuna” (Idem, p. 14) și că încă în anul 1983, peste 90% din consumul de energie primară ar fi urmat să se asigure prin forțe proprii, în condițiile „reducerii cu 10-15% a consumurilor energetice actuale”.

Singura măsură rațională, dictată mai mult de nevoie, anunțată în cadrul acestei Conferințe a fost aceea de nu începe noi investiții în 1983 și de concentrare a forțelor pentru realizarea și punerea în funcțiune a celor 500 obiective industriale și agricole începute în anii anteriori, care înregistrau întârzieri în finalizarea lucrărilor de construcție. Multe obiective de investiții au avut întârzieri (în loc de 2-3 ani s-au realizat în 7-8 ani, iar altele în 10 ani) înregistrându-se pierderi de producție și exporturi, la care s-a adăugat cele rezultate din uzura morală a utilajelor și a declasării tehnologice.

De fapt, a fost momentul în care, refuzând să recunoască situația financiară dramatică a balanței de plăți externe a României, s-a decis inițierea unei serii de măsuri cu natură autarhică (generate de reducerea drastică a importurilor) care au accentuat vulnerabilitățile interne, cu obiectivul declarat de a nu mai recurge la credite externe și de reducere la jumătate a datoriei externe până la finele anului 1985, urmată de lichidarea completă a acesteia în următorii 2-3 ani ai cincinalului 1986-1990 (Idem, pp. 15-16).

În anii succesivi deciziei de lichidare a datoriei externe, devenită ținta absolută a funcționării sistemului economic, întreg ansamblul de măsuri întreprinse de autorități, în absența oricărei fundamentări raționale, s-a concentrat exclusiv și cu orice preț pe realizarea de excedente comerciale pe relația devize convertibile, singura resursă valutară pentru achitarea scadențelor de plăți externe, ceea ce a generat efecte distructive asupra economiei.

Profesorii Carmen Reinhart și Kenneth Rogoff, doi dintre cei mai reputeți analiști ai problematicii crizelor financiar-bancare afirmă că țările debitoare își pot achita, de regulă, plățile restante către creditori, chiar în condiții dificile și dureroase, problema pe care o întâmpină liderii fiind cea a evaluării limitei suportabile. În acest context, ei dau exemplul singular al deciziei iraționale luate de Nicolae Ceaușescu, de a lichida, în doar câțiva ani, datoria externă de 9,5 miliarde de dolari, obligând întreprinderile să-și reducă producția prin economiile la energia electrică, iar populația să suporte frigul iernilor geroase, în loc ca România să își renegocieze și reeșaloneze datoria, așa cum au procedat celelalte țări în curs de dezvoltare în perioada crizei din anii '80 (Reinhart și Rogoff, 2009, p. 52).

Măsurile antieconomice, ambalate formal în noul mecanism economico-financiar introdus la începutul anilor 1980 pe principiul autoconducerii, autogestunii și autofinanțării întreprinderilor, programul de raționalizare a consumului de energie, programele de organizare și modernizare (fără cheltuieli de investiții), programul de autoconducere și autoaprovizionare teritorială pe fiecare județ etc. au fost concepute, în esență, ca un set de acțiuni care să satisfacă o funcție dublă, dar contradictorie: minimizarea importurilor versus maximizarea exporturilor.

În realitate, pe latura importurilor, reducerea bruscă și drastică a acestora, în special din țările dezvoltate, a reprezentat un șoc dificil de absorbit de o economie deja slăbită și nefuncțională, cel mai grav afectate fiind sectoarele industriale, atât din punctul de vedere al resurselor de materii prime și energie, cât și al pieselor de schimb și consumabilelor pentru utilajele și echipamentele importate, experimentul de substituirea a acestora prin „asimilare” în țară dovedindu-se, pe ansamblu, total nereușit.

Cu toate acestea, sub presiunea identificării de soluții pentru substituirea importurilor prin eforturi proprii de asimilare în țară, de remarcat totuși că, în acest domeniu, s-au obținut realizări de excepție în deceniul 1980; astfel, Institutul de Cercetare Științifică și Inginerie Tehnologică pentru Mașini-Unelte a coordonat cu succes un program de cercetare și design (echipamente de mare precizie, mașini cu comandă numerică, linii automate și sisteme flexibile de fabricație) care a contribuit la plasarea României între primele zece țări din lume la producția de mașini-unelte (Bachman și Keefe, 1991, p. 172)

Pe de altă parte, pe latura exporturilor, forțarea acestora în condițiile tăierii importurilor de completare, ale ignorării parametrilor elementari de eficiență prin exportul de produse cu valoare adăugată scăzută (produse petroliere, siderurgice, îngrășăminte chimice, cereale, carne), s-au înregistrat, în fapt, pierderi pentru întreprinderi și economia națională. Trebuie menționat că nu numai întreprinderile românești au avut de suferit, ci și societățile mixte, doar în anul 1986, activitatea acestora soldându-se cu pierderi/datorii de 250 milioane dolari (Axenciuc și Georgescu, 2017).

Derularea operațiunilor speciale cu aport valutar, deși a avut o contribuție substanțială la realizarea de încasări valutare, s-a efectuat la limita reglementărilor comerțului internațional, uneori cu încălcarea regimului de embargo sau al sancțiunilor internaționale, punând România într-o lumină nefavorabilă în lumea afacerilor internaționale.

Măsurile cu caracter antieconomic întreprinse de regimul totalitar au fost însoțite de măsuri anti-sociale, adoptate începând din anul 1980, continuate și/sau accentuate pe întreg parcursul deceniului, ca efect sau derivate tot din decizia de lichidare a datoriei externe, respectiv de reducere a importurilor și forțare a exporturilor, care au afectat grav nivelul de trai și starea de sănătate a populației (Programul de autoconducere și autoaprovizionare teritorială pe fiecare județ, Programul de alimentație științifică a populației, raționalizarea consumului de alimente, instituirea de cartele pentru cumpărarea de pâine, zahăr, ulei, sancționarea celor care făceau provizii, reduceri sau întreruperi în furnizarea de gaz natural, energie electrică și termică, inclusiv a iluminatului public, raționalizarea benzinei ș.a.) și conducând la creșterea tensiunii sociale la parametrii explozivi.

Într-un final, în condițiile extreme descrise mai sus, prin realizarea de excedente comerciale care au însumat circa 18 miliarde dolari în perioada 1982-1989, România a plătit ultima rată aferentă datoriei externe în luna martie 1989.

Bilanțul privind costurile economico-sociale ale lichidării datoriei externe în 1989 este însă dramatic. În acest context, considerăm că o imagine sugestivă a diferenței între propaganda comunistă a anilor 1980 și realități este reflectată de caracterul iluzoriu al obiectivului lansat la cel de-al XIII-lea Congres al PCR din noiembrie 1984, potrivit căruia România ar fi urmat să ajungă în 1990 la un nivel general al producției industriei românești, precum și al calității și tehnicii acestei ramuri, comparabil cu cel din țările dezvoltate din punct de vedere economic (***, Vol. 28, 1985, p. 36) în raport cu realitățile anului 1989.

Analiza nivelului de dezvoltare economico-socială a României în anul 1989 (Grigorescu, 1993) comparativ cu un număr de 24 țări europene, a relevat, conform unui indicator agregat, poziția periferică ocupată de România (penultima poziție), menținându-se decalaje importante la majoritatea din cei 20 indicatori parțiali, unele chiar mai mari față de cele rezultate dintr-un studiu similar la nivelul anului 1982.

Analiza menționată a pus în evidență caracterul energointensiv al economiei, consumul de energie primară pe unitatea de PIB fiind de aproape 10 ori mai mare decât în țările dezvoltate, pe total, importul de energie primară în balanța resurselor crescând la circa 40% în 1989, comparativ cu 28% în 1980.

În anul 1989, economia României era marcată de disproporții în structura pe ramuri și sectoare, înregistrându-se o rămânere în urmă a sectorului de servicii în raport cu dezvoltarea industriei caracterizată printr-un un grad avansat de uzură fizică și morală al utilajelor de producție. Productivitatea scăzută în industrie, principala ramură a economiei, se explica prin lipsa de corelare între capacitățile de producție și baza proprie de resurse energetice și de materii prime, energointensivitatea ridicată a multor industrii, tehnologiile depășite de fabricație, dezvoltarea ramurii neținând seama de cerințele specializării internaționale și ale creșterii competitivității produselor.

Așa cum sublinia Aurel Iancu (2002, p. 65), caracteristica generală a sistemului industrial românesc în perioada socialistă a constat în supradimensionarea sa din toate punctele de vedere, o construcție uriașă, efectuată în decursul deceniilor, care a absorbit investiții masive, dar ineficiente, neținând seama de cerințele piețelor interne și externe, ci mai mult după regulile unei economii închise (autarhice), astfel ca sistemul să acopere o mare diversitate de nevoi interne, la majoritatea produselor, manufacturarea fiind organizată în combinate și întreprinderi mari, cu cicluri aproape complete de fabricație, integrate vertical după sistemul clasic fordist, astfel încât tranziția la economia de piață a României, liberalizarea schimburilor comerciale, alături de declanșarea procesului de integrare a piețelor europene și a celor mondiale a provocat o dezintegrare rapidă a acestui sistem.

Între exemplele de investiții semnificative, total lipsite de rentabilitate, reprezentând pierderi pentru economia României, se numără: Combinatul Siderca Călărași, care a costat circa 2 miliarde dolari (finanțat inclusiv din împrumuturi externe), lichidat practic după 1990, recuperându-se doar 1/100 din cheltuieli; Canalul Dunăre-Marea Neagră dat în exploatare în 1984 (prevăzut și pentru transportul minereului de fier și cărbunelui pentru Siderca, respectiv exporturilor de produse siderurgice) ale cărui costuri s-au ridicat la circa 2 miliarde dolari (finanțate parțial din credite BIRD, dar și de la bănci comerciale) și care a funcționat la 1/10 din capacitate; Combinatul de la Krivoi Rog (Ucraina), în care companiile românești au făcut investiții 800 de milioane de dolari până în 1989, ce urmau să fie recuperate din peletele de minereu de fier pentru Sidex Galați, la care lucrările au fost sistate în anul 1990.

Restructurarea profundă a sistemului industrial din România în perioada tranziției la economia de piață a fost caracterizată de pierderea unui număr de circa 2,5 milioane de locuri de muncă, precum și de redimensionarea companiilor, față de o medie de circa 1800 salariați pe întreprindere, cât se înregistra în anul 1990, aceasta scăzând la 27 angajați pe o companie în anul 2015, respectiv de peste 65 ori (Chivu, Ciutacu și Georgescu, 2017, p. 64).

De asemenea, anvergura costurilor distructive ale politicilor antieconomice, mai ales în anii 1980, asupra situației financiare și perspectivei de dezvoltare a întreprinderilor este relevată de faptul că, în perioada 1990-2010, un număr de peste 1200 întreprinderi cu mai mult de 1000 salariați, majoritatea din industria extractivă și prelucrătoare, au intrat în executare silită, faliment sau au fost privatizate defectuos.

*

*

*

În concluzie, criza datoriei externe a României din anul 1982, declanșată pe fondul unor vulnerabilități interne acumulate în deceniile anterioare, a fost agravată într-o manieră extrem de severă, de șocul extern provocat de schimbările majore ale contextului economic, financiar și geopolitic global de la finele anului 1979, care au condus la creșterea explozivă a dobânzilor la creditele contractate în străinătate de la băncile comerciale private în regim de rate variabile (flotante) ale dobânzilor, precum și de introducerea de condiționalități la creditele acordate de instituțiile financiare internaționale, generând recesiunea economiei mondiale și intrarea în *default* a unui număr mare de țări în curs de dezvoltare în perioada 1981-1983, iar decizia de lichidare a datoriei și erorile de gestionare a crizei din partea autorităților de la București au avut un impact distructiv asupra economiei românești, resimțit și după anul 1990, încetinind semnificativ ritmul tranziției la economia de piață și poziționarea țării pe o traiectorie a dezvoltării durabile.

BIBLIOGRAFIE

1. Axenciuc V., Georgescu G. (2017) *Gross Domestic Product – National Income of Romania 1862 – 2010. Secular statistical series and methodological foundations*, Editura Academiei, București.
2. Axenciuc V. (2012) *Produsul intern brut al României 1862-2000. Serii statistice seculare și argumente metodologice*, Vol. I, Editura Economică, București.
3. Bachman R. D., Keefe E.K. (1991) *Romania: A Country Study*, Federal Research Division, US Government Publishing Office, Library of Congress, July, Washington.
4. Boughton J. M. (2001) *Silent Revolution. The International Monetary Fund 1979-1989*, IMF, October, Washington.
5. Chivu L., Ciutacu C., Georgescu G. (2017) *Deindustrialization and Reindustrialization in Romania. Economic Strategy Challenges*, Palgrave Macmillan.
6. Crane K. (1985) *The Creditworthiness of Eastern Europe in the 1980s*, Rand Publication Series R-3201-USDP, January.
7. Federal Deposit Insurance Corporation (1997) *An Examination of the Banking Crises of the 1980s and Early 1990s*, Vol. I, II, Symposium proceedings, FDIC, January 16, Washington.
8. Georgescu G. (1989) *Optimizarea structurilor economice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
9. Goldsborough D., Zaidi I. (1986) *Transmission of Economic Influences from Industrial to Developing Countries*, IMF World Economic and Financial Surveys, Washington.
10. Grigorescu C. (coord.) (1993) *Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european. 1989*, Editura Expert, București.
11. Guitian M. (1981) *Fund Conditionality: Evolution of Principles and Practices*, IMF Paper Series No. 38, Washington.
12. Iancu A. (2002) *Liberalizare, integrare și sistemul industrial*, Editura Expert, București.
13. Institutul de Economie Socialistă (1985) *Evaluarea stadiului de dezvoltare economico-socială a României comparativ cu 118 țări*, Caiet de studiu nr. 109, București.
14. Jackson M. (1984) *Romania's Foreign Debt Crisis: Its Causes and Consequences*, în Vol: „East European Economics in the 1980s”, Vol. 1, U.S. Congress, Washington.
15. Kornai J. (1992) *The Socialist System. The Political Economy of Communism*, Clarendon Press, Oxford.

16. Minsky H.P. (1976) *A Theory of Systemic Fragility*, Conference on Financial Crisis, May 21, Washington.
17. Minsky H.P. (1992) *The Financial Instability Hypothesis*, Working Papers No. 74, The Jerome Levy Economics Institute of Bard College, May.
18. Polak J.J. (1991) *The changing nature of IMF conditionality*, Essays in International Finance No. 184, Princeton University Press.
19. Puiu Al. (1983) *Evoluții contradictorii în economia mondială*, Editura Politică, București.
20. Reinhart C. M., Rogoff K. S. (2009) *This Time Is Different. Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton University Press.
21. Reinhart C. M., Rogoff K. S. (2010) *From Financial Crash to Debt Crisis*, în: „NBER Working Paper” no. 15795, March.
22. Sachs J. (1986) *Managing the LDC Debt Crisis*, Brookings Papers on Economic Activity, Brookings Institution, Washington.
23. Stroe Gh. (2000) *Evoluția economiei românești în anii 1970-1980: Criza datoriei externe*, în: *Istoria Economică a României 1939-1989* (coord. N. N. Constantinescu), vol. 2, Editura Economică, București.
24. Țiu I. (2015) *Negocierile și derularea acordurilor de împrumut cu Fondul Monetar Internațional și BIRD în perioada 1965-1989*, IEM, București.
25. Volcker P. (1997) *The 1980s in Retrospect*, în Vol.: „History of the Eighties. Lessons for the Future”, Volume II, Symposium proceedings, FDIC, January 16, Washington.
26. World Bank (2008) *The Debate on Conditionalities*, în Vol.: „Conditionalities. Poor deal for poor countries”, CC 3.0 A Seed Europe, Oxfam Novib, Amsterdam.
27. *** (1984, 1985) *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, Volumele 25, respectiv 28, Editura Politică, București.